

Marie Bláhová
(Uniuersytet Karola w Pradze)

Výuka pomocných věd historických na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze

Teaching of Auxiliary Historical Sciences at the Faculty of Arts of the Charles University in Prague

Keywords: auxiliary sciences of history, Charles University in Prague, Czech Republic, Franz Steinsky, Josef Emler, Zdeněk Fiala

Abstract: The author discusses chronologically various forms of teaching the auxiliary sciences of history at the Charles University in Prague from 2nd half 18th century to modern times. The article is a comprehensive presentation of the centuries-old evolution of the problem with highlighting the breakthrough moments and related with them lecturers. Much attention was devoted to the diversity of the auxiliary sciences of history.

Nauczanie nauk pomocniczych historii na Wydziale Filozofii Uniwersytetu Karola w Pradze

Słowa kluczowe: nauki pomocnicze historii, Uniwersytet Karola w Pradze, Czechy, Franz Steinsky, Josef Emler, Zdeněk Fiala

Streszczenie: Autorka chronologicznie omawia różne formy wykładania nauk pomocniczych historii na Uniwersytecie Karola w Pradze, od 2 poł. XVIII wieku po czasy współczesne. Artykuł jest kompleksowym przedstawieniem wielowiekowej ewolucji problemu z podkreśleniem momentów przełomowych i związanych z nimi wykładowców. Niemało uwagi poświęcono różnorodności dyscyplin pomocniczych historii.

Výuka pomocných věd historických na pražské univerzitě¹ byla institucionálně zakotvena v roce 1784, kdy byla, podobně jako na ostatních univerzitách habsburské monarchie, zřízena samostatná stolice diplomatiky, numismatiky, heraldiky a starožitností², což ovšem neznamená, že by teprve v této době výuka těchto disciplin začala. Odhlédneme-li od skutečnosti, že pomocné vědy historické byly vyučovány na řádových lyceích a filozofických učilištích v Plzni, Českých Budějovicích a v Litomyšli,³ byly základy alespoň některých disciplin tvořících soubor pomocných věd historických již předtím vyučovány na právnické a filozofické fakultě tehdejší Karlo-Ferdinandovy univerzity.⁴ Profesor teologické a filozofické fakulty, jezuita Jan Diesbach dokonce prý napsal spisy *De re diplomatica Boemiae* a *Introductio ad historiam*, které měly obsahovat základy chronologie, diplomatiky, nauky o starožitnostech, numismatiky a dalších disciplin. Není však známo, zda a do jaké míry byly tyto – dnes nedochované – texty využívány pro univerzitní výuku.⁵ Ustavení stolice diplomatiky, numismatiky, heraldiky a starožitností sice zakotvilo studium pomocných věd historických na filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity, není ovšem dokladem větší kvality tohoto studia. První profesor oboru, Franz Steinsky (1752-1816), byl před svým nástupem na univerzitu učitelem kaligrafie a stylistiky na malostranské normální škole, pomocným vědám historickým se nevěnoval. Místo bral spíše z nouze, když se mu nepodařilo získat stolicí obecných a literárních dějin⁶, a až do roku 1810 neopustil ani místo na normální škole. Franz Steinsky přednášel základy diplomatiky a heraldiky pro studenty 1. ročníku právnické a filozofické fakulty a základy starožitností, kam patřila chronologie, mytologie, geografie a numismatika, ve 2. ročníku. Diplomatiку přednášel

¹ Dějiny oboru podává Ivan Hlaváček, *Přehledné dějiny pomocných věd historických v českých zemích ze zlatým zřetel ke stolici oboru na filozofické fakultě Univerzity Karlovy*, in: *200 let pomocných věd historických na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze*, Praha 1988, s. 13-104. Z četných dalších publikací o výuce pomocných věd historických na pražské univerzitě nutno zmínit alespoň: Heinz Zatschek, *Die Anfänge der Lehrkanzel für historische Hilfswissenschaften an der Prager Universität*, „Zeitschrift für die Geschichte der Sudetenländer“, 7, 1944, Neu hrsg. von R. Schreiber, Freilassing-Salzburg, 1953; Ivan Hlaváček, Marie Bláhová, *Zur Hochschulausbildung der Archivare in der Tschechoslowakei, vornehmlich in den böhmischen Ländern*, [w:] *Wissenschaftliche Archivarausbildung in Europa. Veröffentlichungen der Archivschule Marburg - Institut für Archivwissenschaft* 14, Marburg 1989, s. 29 – 46; Jaroslava Hoffmannová, *Institutionální základna společenskovědních oborů v polovině 19. století*, [w:] *Práce z Archivu Akademie věd. Studie a články*, A 7. Praha, Archiv AV ČR, 2002, s. 139-178; Jan Hálek – Klára Kučerová, *Výuka PVH a archivnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a její dnešní stav*, [w:] *Genealógiá, heraldika a příbuzné disciplíny. Stav a perspektivy*, ed. Milan Šišmiš, Martin 2003, s. 141-146, résumé s. 190-191; Hana Pátková, „Von den historischen Hilfsmitteln“. *K výuce pomocných věd historických v první polovině 19. století*. [w:] *Seminář a jeho hosté II. Sborník příspěvků k nedožitým 70. narozeninám Doc. PhDr. Rostislava Nového*, „Documenta Pragensia“ 23, 2004, s. 253-260; Ludmila Sulitková, *Archivnictví a spisová služba. Vzdělávání archivářů – internetová pomůcka pro výuku archivnictví*, <http://ff.ujep.cz/archivnictvi> (ověřeno 26. 6. 2016); Marie Ryantová, *Výuka archivnictví v České republice*, *Archivní časopis* 61, 2011, s. 159-172, zde s. 159-164; táž, *Výuka archivnictví v České republice*. [w:] *Výuka archivnictví. Vývoj, úkoly, a perspektivy. Mezinárodní konference 14.-16. 3. 2012 v Českých Budějovicích*, „Archivní časopis“ 64, 2014, Supplementum, s. 49 – 58; Marie Bláhová, *Pomocné vědy historické ve výuce archivnictví*, tamtéž, s. 59-64; Ivana Ebelová, *Výuka archivnictví na FF UK v Praze – současný stav a perspektivy*, tamtéž, s. 84-92.

² Srv. I. Hlaváček, *Přehledné dějiny*, s. 28-35. Označení „pomocné vědy historické“ bylo užíváno až od roku 1824.

³ Srv. M. Ryantová, *Výuka archivnictví*, AČ 64, 50; H. Pátková, „Von den historischen Hilfsmitteln“, s. 253-260.

⁴ Karel Kazbunda, *Stolice dějin na pražské univerzitě*. 1, Praha 1964, s. 20nn, 31, 47 aj. Název „Karlo-Ferdinandova“ nesla pražská univerzita od roku 1654 do 1918.

⁵ Zdeněk Šimeček, *Dvě poznámky k životopisu Jana Diesbacha*, „Časopis Společnosti přátel starožitností“ 65, 1957, s. 150-152; I. Hlaváček, *Přehledné dějiny*, s. 25.

⁶ Srv. I. Hlaváček, *Přehledné dějiny*, s. 29.

podle učebnice Gregora Grubera⁷, pro paleografii, která mu asi byla ze všech disciplin nejbližší, vytvořil vlastní učebnici, o jejímž obsahu však nic nevíme, není dochována. V roce 1791 ovšem přestaly být přednášky pomocných věd historických pro studenty povinné, což se negativně odrazilo na jejich zájmu. Po smrti Franze Steinského v roce 1816 se jeho nástupcem stal Jan Nepomuk Helbling, rytíř z Hirzenfeldu (1789-1865)⁸. Odborně se v oboru sice neuplatnil, výuce předmětů pomocných věd historických se však věnoval i po roce 1826, kdy byla stolice pomocných věd historických zrušena a výuka byla přidělena profesorovi obecných dějin⁹.

Až vznik Institutu für österreichische Geschichtsforschung ve Vídni v roce 1854¹⁰ oživil zájem o pomocné vědy historické také v Praze¹¹. První studenti z Čech studovali na vídeňském institutu v letech 1859 -1861. Byli to Josef Emler a Matthias Pangerl. Oficiální výuka pomocných věd historických byla na pražské univerzitě obnovena v roce 1871 a o tři roky později byla obnovena i samostatná stolice pomocných věd historických. Prvním přednášejícím byl Josef Emler (1836-1899). Zpočátku působil jako soukromý docent. Matthias Pangerl (1834-1879) se pak stal prvním profesorem obnovené stolice pomocných věd historických Josef Emler tehdy přednášel česky, Matthias Pangerl německy. Oba se věnovali také vědecké a editorské práci, Emler byl současně archivářem pražského archivu, kde také pro nedostatek místa na filozofické fakultě probíhala výuka. Odborně se věnoval především diplomacie, působil jako editor diplomatických i narativních pramenů, byl mimo jiné autorem první české příručky chronologie¹², napsal dosud používanou práci o kanceláři posledních Přemyslovců¹³. Po Pangerlově smrti v roce 1878 se Josef Emler stal jeho nástupcem¹⁴. Po rozdělení univerzity v roce 1882 působil na české univerzitě. Na německé univerzitě byl seminář pomocných věd historických zřízen nově. Až do jejího zrušení v roce 1945 zde zahajovali univerzitní kariéru většinou pozdější přední němečtí historikové jako byl Emil Werunsky, Samuel Steinherz, Harold Steinacker, Hans Hirsch, Edmund E. Stengel a Heinz Zatschek. Zpravidla však z Prahy odcházeli na některou univerzitu v Německu nebo do Vídně.

V roce 1896 Josef Emler ze zdravotních důvodů univerzitu opustil. Teprve v prosinci 1898 byl suplováním pověřen Gustav Friedrich (1871-1939)¹⁵, rovněž absolvent vídeňského institutu. Roku 1904 se stal mimořádným, 1909 řádným profesorem. Gustav Friedrich byl jedním z nejvýznamnějších českých odborníků v oboru. Mimo jiné byl autorem další příručky chronologie, a také první české příručky paleografie, rovněž byl editorem řady diplomatických pramenů. K jeho žákům patřili schopní

⁷ Srv. I. Hlaváček, *Přehledné dějiny*, s. 30.

⁸ Srv. I. Hlaváček, *Přehledné dějiny*, s. 32n.

⁹ Srv. I. Hlaváček, *Přehledné dějiny*, s. 32; M. Ryantová, *Výuka*, AČ 61, s. 159.

¹⁰ Ke vzniku a dějinám Institutu srv. Především Alphons Lhotsky, *Geschichte des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 1854-1954* (= Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung; Ergänzungsband 17), Graz - Köln 1954.

¹¹ K vývoji výuky pomocných věd historických ve druhé polovině 19. století srv. I. Hlaváček, *Přehledné dějiny*, s. 46-54; stručně M. Ryantová, *Výuka*, AČ 61, s. 159n.

¹² *Rukověť chronologie křesťanské, zvláště české*, Praha 1876.

¹³ *Die Kanzlei der böhmischen Könige Přemysl Ottokars II. und Wenzels II. und die aus derselben hervorgegangenen Formelbücher*, Praha 1878.

¹⁴ Srv. Ivan Hlaváček, *Emler, Josef*, [w:] *Biografický slovník českých zemí* 15, 2012, s. 588n.

¹⁵ Srv. Ivan Hlaváček, *Friedrich, Gustav*, [w:] *Biografický slovník českých zemí* 18, 2015, s. 427n.

odborníci, kteří působili jako učitelé, editoři a archiváři. Gustav Friedrich přednášel především (středověkou) paleografii, diplomatiku a chronologii.

Po vzniku Československé republiky stál Gustav Friedrich v čele Kabinetu pro pomocné vědy historické. V první polovině dvacátých let¹⁶ v něm působil také Václav Hrubý (1885-1933), v roce 1925 pak přešel do Brna. Od druhé poloviny dvacátých let (od roku 1926/27) vedl vedle Gustava Friedricha paralelní semináře pomocných věd historických a přednášky některých disciplín Václav Vojtíšek (1883-1974). Ten také od školního roku 1936/1937 převzal vedení Kabinetu po Gustavu Friedrichovi. Krátce zde působil také Vladimír Klecanda (1888-1946), když se v roce 1939 vrátil z Bratislavy.

V Československé republice byla po vzoru vídeňského Institutu für österreichische Geschichtsforschung, a také pařížské École des chartes, v Praze zřízena Státní archivní škola. Jejím ředitelem se stal rovněž Gustav Friedrich. Tato škola nebyla začleněna do univerzity, ale podmínkou studia na archivní škole bylo paralelní studium historie nebo práva na univerzitě. První kurs byl zahájen již v roce 1919 (proběhl v letech 1919-1921), kdy ministerstvo školství a národní osvěty její zřízení povolilo. Přes nutnou improvizaci – osnovy pro výuku schválil ministr až 31. září 1921, kdy již běžel druhý kurs – se škola brzy zavedla a stabilizovala.

Iničiátoři této školy nechťeli napodobovat školy, které již tehdy měly nespornou tradici, jako byla pařížská École des chartes nebo vídeňský Institut für österreichische Geschichtsforschung, a chtěli orientovat československou archivní školu jako protiváhu studia pomocných věd historických na univerzitě především na praktické úkoly archivnictví. Přesto pomocné vědy historické počtem vyučovaných hodin několikanásobně přesahovaly výuku archivnictví.¹⁷ Pokud jde o pomocné vědy historické kladla archivní škola důraz na přípravu absolventů pro práci s novověkými prameny. Výuka pomocných věd historických se však přesto nutně překrývala s výukou univerzitní, což se ve třicátých letech 20. století stalo předmětem kritiky – je nutno vzít v úvahu, že většina studentů Státní archivní školy studovala současně historii na univerzitě a že se výuka takto nutně dublovala. Tehdy byla provedena reforma studijních osnov a rozsah pomocných věd historických ve studiu Státní archivní školy byl snížen.

V důsledku uzavření českých vysokých škol nacisty 17. listopadu 1939 zkrátila Státní archivní škola v roce 1941 studium ze tří na dva roky, aby se na ni nevztahoval zákaz vysokých škol, ale do konce druhé světové války proběhl pouze jeden kurs.

Po obnovení českých vysokých škol byl ordinářem pomocných věd historických na Filozofické fakultě Karlovy univerzity jmenován v roce 1945 Vladimír Klecanda. Až v roce 1948 se jeho nástupcem stal Václav Vojtíšek. Svou činnost po válce obnovila také Státní archivní škola. Proběhly však již pouze dva kursy (1945-1948 a 1947-1950), v letech 1947-1950 současně také kurs na Masarykově univerzitě v Brně pod vedením Jindřicha Šebánka.

Na základě ministerského výnosu z 15. října 1948¹⁸ bylo od školního roku 1949-1950 studium archivnictví přeneseno na filozofickou fakultu Karlovy univerzity. Tím byla spojena univerzitní výuka pomocných věd historických s výukou těchto discip-

¹⁶ K oboru pomocných věd historických na Karlově univerzitě po vzniku Československé republiky srv. Josef Petráň, *Nástin dějin filozofické fakulty Univerzity Karlovy (do roku 1948)*, Praha 1983, s. 289-291.

¹⁷ Srv. M. Bláhová, *Pomocné vědy historické ve výuce*, s. 60.

¹⁸ I. Hlaváček, *Přehledné dějiny*, s. 78.

lin na archivní škole. Od následujícího akademického roku bylo zahájeno studium archivnictví také na univerzitách v Brně a v Bratislavě. Studium archivnictví, v němž bylo těžiště pomocných věd historických, bylo na pražské univerzitě organizováno v rámci Katedry československých dějin a archivního studia jako Oddělení archivního studia s vlastní knihovnou, do níž přešla knihovna Státní archivní školy, a sbírkami potřebnými pro výuku pomocných věd historických, částečně rovněž převzatými z archivní školy. Nové pracoviště nadále zajišťovalo výuku archivnictví jako speciálního oboru s významným podílem pomocných věd historických, na něž byla také orientována většina závěrečných prací, a – méně náročnou – výuku pomocných věd historických pro studenty historie a příbuzných oborů. Zpočátku bylo studium dvouoborové v kombinaci s historií a trvalo čtyři roky. Pracoviště řídil Václav Vojtíšek, od roku 1958 Zdeněk Fiala (1922-1975). Po jeho smrti v roce 1975 byl vedoucím katedry jmenován Zdeněk Bakovský.

Na konci padesátých let bylo možno začít pracoviště rozšiřovat a personálně upevňovat. To se pak v roce 1964 konstitovalo jako samostatná Katedra pomocných věd historických a archivního studia¹⁹. Měla tehdy pět pracovníků, kteří, i když se sami většinou orientovali na středověk, zajišťovali výuku většiny pomocných věd historických, dějin správy pro celé historické období od středověku až do současnosti, a také archivní teorie. Některé předměty, především numismatiku, nějaký čas také paleografii novověku a konzervaci archiválií, vyučovali externisté. Postupně se počet pracovníků katedry rozrůstal především o specialisty na novověké disciplíny. Od roku 1964 bylo také studium rozšířeno na pět let a omezeno na jeden obor. Od roku 1972 byl opět upraven studijní plán a studium změněno na dvouoborové v kombinaci s historií. K dalším změnám došlo v akademickém roce 1977/78, kdy bylo studium opět změněno na jednooborové čtyřleté²⁰.

Až na počátku 90. let 20. století²¹ bylo obnoveno pětileté studium, a to jedno- i dvouoborové, v kombinaci s historií, latinou, němčinou, hudební vědou, itaštinou nebo dějinami umění (poslední studenti byli přijati 2007/8, akreditace skončila 2013). Od akademického roku 1991-92 bylo studium rozděleno na dva cykly, první dvouletý společný pro všechny studenty oboru, druhý tříletý, v němž bylo možno si zvolit specializaci buď na pomocné vědy historické, nebo na archivnictví. Pro obě zaměření byly základní předměty, česká diplomatika středověku a novověku, novověká paleografie, středověká němčina, sfragistika, heraldika a genealogie společné. Studenti specializace Pomocné vědy historické studovali všechny „klasické“ pomocné vědy, ve specializaci Archivnictví byl kladen větší důraz na archivní teorii a praxi.

Zásadní změny pak nastaly v souvislosti s boloňským procesem a s přechodem na třístupňový vzdělávací systém. Po přechodném období, kdy vedle pětiletého magisterského studia existovalo tříleté bakalářské studium, které v podstatě nahrazovalo potřebnou středoškolskou kvalifikaci, jaká v oboru chyběla, bylo od akademického roku 2002-2003 zavedeno povinné tříleté bakalářské studium se závěrečnou prací a navazující dvouleté magisterské studium, rovněž se závěrečnou prací. Tato úprava si vynu-

¹⁹ I. Hlaváček, *Přehledné dějiny*, s. 80.

²⁰ Srv. J. Hálek – K. Kučerová, *Výuka PVH*, s. 142n.; Jan Kahuda, *Historie katedry*, [w:] webové stránky Katedry pomocných věd historických a archivního studia, <http://kpvhas.ff.cuni.cz/node/62> (ověřeno 11. 7. 2016); M. Ryantová, *Výuka archivnictví*, s. 53.

²¹ Srv. I. Ebelová, *Výuka archivnictví*, s. 84-92.

tila výrazné úpravy zvláště ve výuce pomocných věd historických. Vzhledem k tomu, že absolventi bakalářského studia mají nalézt uplatnění v oboru – v úvahu přicházejí archivy zpracovávající a uchováující hlavně moderní materiál, úřady a instituce státní správy a spisovny úřadů a institucí různých typů, navíc absolventi středních škol nejsou dostatečně jazykově vybaveni, není možné začínat studiem pomocných věd historických středověku, kde je jejich základ, v celém rozsahu a organicky pokračovat navazujícím vývojem v novověku, eventuálně do současnosti. V souvislosti s budoucím uplatněním v archivní síti jsou také v bakalářském stupni preferovány pomocné vědy potřebné pro práci v archivu, opět především diplomatika a paleografie, a také chronologie. Současně musí ovšem být obor koncipován tak, aby jeho absolventi mohli pokračovat v magisterském studiu archivnictví a pomocných věd historických, případně dalších historicky orientovaných oborů. Proto studium obsahuje alespoň praktické základy hlavních disciplin pro starší období (základní pojmy diplomatiky, čtení středověkých textů), případně také základy pomocných věd historických, které sice nepatří k takto profilovým, ale pracovníci archivů se v nich musí orientovat již s ohledem na požadavky badatelů (například genealogie) nebo jsou důležité pro celkovou orientaci či specifické typy archivního materiálu (historická geografie a kartografie).

Navazující magisterské studium oboru má připravovat absolventy vedle kvalifikované práce v archivnictví včetně zpracovávání historických fondů také pro vědeckou práci ve společensko vědních vědeckých a kulturních institucích se zaměřením na historii a pomocné vědy historické, konkrétně pro vysoké školy, vědecké ústavy, muzea a historické knihovny. Tato orientace vyžaduje důkladnější teoretické a praktické znalosti v oblasti pomocných věd historických v celém jejich rozsahu. Zde je kladen důraz na latinskou paleografii a diplomatiku od středověku do současnosti, je studována rovněž kodikologie, epigrafika, sfragistika, heraldika, genealogie a numismatika, ale také třeba dějiny tištěné knihy. Pomocné vědy historické jsou také nezbytným předpokladem pro studium ediční práce, která je předmětem speciálních seminářů magisterského studia, zaměřených opět na celé historické období existence písemné kultury v českých zemích. Těžiště studia pomocných věd historických je tedy v magisterském studiu oboru, zatímco bakalářské studium je orientováno k obecným předmětům (historie, nauka o pramenech), k dějinám správy a k archivnictví. Pokud jde o pomocné vědy historické, jsou v bakalářském studiu většinou zařazeny pouze jejich základní kursy.

Po několika úpravách, jimiž se pracovníci katedry snažili dojít k únosnému kompromisu mezi požadavkem na uplatnění absolventů bakalářského studia a návaznosti (a logické prezentace) jednotlivých pomocných věd historických, jsou v současné době předměty pomocných věd historických, konkrétně jejich základy, historická geografie a diplomatika – základní pojmy, v bakalářském studiu zařazeny mezi povinné předměty společného základu, ostatní, heraldika, sfragistika, genealogie, novověká diplomatika, historická chronologie, čtení středověkých a novověkých paleografických textů, mezi povinné oborové předměty. Celkem tvoří 37% z výuky povinných oborových předmětů a předmětů společného základu. K tomu lze přičíst ještě nauku o pramenech v celém rozsahu od počátků českého státu do současnosti. V magisterském studiu zaujímají pomocné vědy historické v rámci povinných předmětů 50%. Do tohoto stupně je zařazena středověká, raně novověká a novověká paleografie, diplomatika středověku, raně novověku (16.-17.) století a novověku, kodikologie a dějiny a kultura tištěné knihy, numismatika a historická metrologie, středověká a novověká latinská

epigrafika, sfragistika, heraldika a genealogie, historická geografie). K této skupině lze navíc ještě připočítat ediční teorii a praxi jednak pro středověké, jednak pro novověké prameny.

Pomocné vědy historické jsou vyučovány formou přednášek a seminářů, tedy v podstatě „klasickým“ způsobem, ovšem – vedle již tradičně využívaných sbírek katedry - s využitím prezentací, a také již četných databází na internetu (především Monasterium, Manuscriptorium, digitalizované matriky, projekt Ad fontes atd.). Součástí výuky jsou seminární práce, při jejichž zpracování se studenti učí metodě vědecké práce oboru.

Zvláště úspěšné jsou ediční semináře, v nichž studenti spolupracují na přípravě pramenných adic, někteří potom pokračují dále až ke skutečnému vydání kritické edice. Například edice Markéty Růčkové *Studium a korespondence kněžského dorostu Jednoty bratrské v letech 1610–1618*, v níž byly zpracovány nově nalezené prameny k dějinám Jednoty bratrské²² (za diplomovou práci, která představovala první fázi zpracování korespondence, dosáhla editorka i nejvyššího ocenění, jaké lze v České republice za studentskou práci získat – Česká hlava). Edice cestovního deníku Heřmana Jakuba Černína²³, byla v roce 2015 odměněna cenou Magnesia litera za literaturu faktu. Některé edice, na nichž se podíleli studenti katedry, vyšly v řadě *Libri civitatis* (Pacov, Sušice). Studenti oboru se podíleli rovněž na ediční řadě *Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793*²⁴ či *Soupis židovských familiantů v Čechách z roku 1783*²⁵, a na dalších edicích. Mezi studentskými edicemi se objevila i taková rarita, jako listina lavantského biskupa Ditricha z první čtvrtiny 14. století informující salcburského arcibiskupa Fridricha o vyřešení sporu o nošení hábitu mezi řeholnicemi v augustiniánském klášteře v Kirchbergu am Wechsel v Dolních Rakousích, uložená shodou okolností ve Státním okresním archivu v Jablonci nad Nisou²⁶.

Nelze ovšem pojednávat pouze o úspěších. Násilné a nefunkční rozdělení studia na dvě části působí značné problémy především pokud jde o profilové předměty oboru, které se takto dělí do dvou částí, navíc pro ně studenti bakalářského studia nejsou jazykově vybaveni, a o výběr a zpracování kvalifikačních prací. Trpí tím pochopitelně především středověk. Studenti, kteří nejsou ze střední školy jazykově dostatečně vybaveni a tento nedostatek „dohánějí“ až na fakultě, volí jako témata bakalářských prací česky psané písemnosti raného novověku, v menší míře témata dvacátého století. Jen málokterý potom volí téma z jiného období pro diplomovou práci v magisterském studiu.

Postavení pomocných věd historických v rámci studia dokresluje konečně témata závěrečných prací bakalářského a magisterského studia. U příležitosti dvoustletého výročí zřízení stolice pomocných věd historických na Karlově univerzitě zpracoval prof. Ivan Hlaváček tématickou statistiku diplomových prací od počátku padesátých do počátku osmdesátých let 20. století. Lze z ní vyčíst klesající zájem o diplomatiku středověku, výrazně rostoucí zájem o diplomatiku období 1526–1848, a dokonce klesající

²² Praha 2014.

²³ *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje. I., Kavalířská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska*, edd. Zdeněk Hojda, Eva Chodějovská, I-II, Praha 2014.

²⁴ I-VI, Státní ústřední archiv v Praze 2002–2006.

²⁵ I-II, Praha Národní archiv 2008, 2010.

²⁶ Lucie Neuzilová - Jan Vojtíšek, *Vizitace konventu v Kirchbergu am Wechsel roku 1322 (1323). Kritická edice nejstarší listiny SOKA Jablonce nad Nisou, „Paginae historiae“ 22/1, 2014, s. 7–33.*

zájem o moderní diplomatiku. Rostl počet prací z paleografie, a hlavně kodikologie, u ostatních disciplin kolísal. V současné době trvá v rámci pomocných věd historických zájem o studium období raného novověku, narůstá však také počet prací věnovaných druhé polovině 19. století a 20. století. Práce z období středověku, s výjimkou středověku pozdního, jsou však vzhledem k nárokům na zpracování a k výraznému zkrácení doby pro napsání závěrečných prací při dvoustupňovém studiu spíše vzácností. Z kvalifikačních (bakalářských a magisterských) prací za posledních pět let tvoří práce zaměřené na pomocné vědy historické asi 20%. Kapitoly věnované pomocným vědám historickým a aplikace těchto disciplin jsou však nedílnou součástí také prací věnovaných dějinám správy, nauky o pramenech, edic pramenů a dalších témat.

Pokud jde o personální zajištění katedry, od první poloviny 90. let 20. století působí na katedře osm učitelů - v současné době devět v osmi pracovních úvazcích. Časově pokrývají pedagogickou i vědeckou práci celé období od středověku přes raný novověk až po diplomatiku a správu 21. století. Věnují se dějinám správy, pramenovědě, dějinám písemné kultury a většině pomocných věd historických. Numismatiku a historickou geografii vyučují externisté. Také speciální předměty archivnictví včetně „digitálního archivnictví“ - kromě obecného úvodu a historie oboru -- vyučují externí učitelé, většinou pracovníci Národního archivu, zčásti též Archivu hlavního města Prahy a odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra.

Učitelé katedry také stále souběžně vyučují pomocné vědy historické pro historiky a další obory, jako hudební vědu nebo latinskou medievistiku. Studenti historie povinně absolvují dvousemestrový základní kurs PVH, většina pak ještě volí podle svého zájmu a předpokládaného zaměření bakalářské nebo diplomové práce absolvování některého z kursů dějin správy, diplomatiky a paleografie. Studenti oboru hudební věda, kteří se zaměřují na starší období, absolvují nyní jednosemestrový kurs zaměřený především na paleografii, kodikologii a chronologii.

V roce 2015 bylo vedle existujícího jednooborového studia akreditováno dvouoborové magisterské navazující studium, u něhož předpokládáme kombinaci s historickými obory, s klasickou filologií, případně i s dalšími jazyky. V roce 2016 byli přijati první studenti tohoto oboru.

Od roku 1998/1999 byl obnoven tradiční titul PhDr. a s tím zavedena možnost přípravy na jeho získání formou konzultací. K dosažení titulu je třeba složit rigorózní zkoušku z PVH a dějin správy a obhájit rigorózní práci. Tou může být mimořádně kvalitní práce diplomová nebo práce nová. Často uchazeči předkládají již publikované práce.

Nakonec ještě několik poznámek k třetímu stupni studia, tedy k doktorskému studiu (Ph.D.): Absolventi, kteří mají vědecké ambice, usilují o vyšší postavení v zaměstnání nebo mají „jen“ zájem o vědeckou práci, pokračují ještě ve třetím stupni studia. Jako témata doktorských disertací si volí opět dějiny správy v širokém kontextu, pomocné vědy historické, nejčastěji diplomatiku většinou v kombinaci s dějinami správy, kodikologii a dějiny knihoven, pramenovědu včetně středověké a raně novověké historiografie, heraldiku (byly například odborně zpracovány heraldické sbírky Národního archivu), dějiny archivnictví apod. Součástí některých disertací jsou kritické edice analyzovaných pramenů. Mimořádně kvalitní disertace jsou publikovány at' již jako monografie nebo rozsáhlejší studie v odborných časopisech.

BIBLIOGRAFIA

Bláhová Marie, *Pomocné vědy historické ve výuce archivnictví, Výuka archivnictví. Vývoj, úkoly, a perspektivy. Mezinárodní konference 14.-16. 3. 2012 v Českých Budějovicích, „Archivní časopis“ 64, 2014, Supplementum, s. 59-64.*

Ebelová Ivana, *Výuka archivnictví na FF UK v Praze – současný stav a perspektivy, Výuka archivnictví. Vývoj, úkoly, a perspektivy. Mezinárodní konference 14.-16. 3. 2012 v Českých Budějovicích, „Archivní časopis“ 64, 2014, Supplementum, s. 84-92.*

Emler Josef, *Die Kanzlei der böhmischen Könige Přemysl Ottokars II. und Wenzels II. und die aus derselben hervorgegangenen Formelbücher, Praha 1878.*

Emler Josef, *Rukověť chronologie křesťanské, zvláště české, Praha 1876.*

Hálek Jan, Kučerová Klára, *Výuka PVH a archivnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a její dnešní stav, [w:] Milan Šišmiš (ed.), Genealógiá, heraldika a příbuzné disciplíny. Stav a perspektivy, Martin 2003, s. 141-146, resumé s. 190-191.*

Heřman Jakub Černín *na cestě za Alpy a Pyreneje. I., Kavalírská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska, edd. Zdeněk Hojda, Eva Chodějovská, I-II, Praha 2014.*

Hlaváček Ivan, Bláhová Marie, *Zur Hochschulausbildung der Archivare in der Tschechoslowakei, vornehmlich in den böhmischen Ländern, [w:] Wissenschaftliche Archivarausbildung in Europa. Veröffentlichungen der Archivschule Marburg - Institut für Archivwissenschaft 14, Marburg 1989, s. 29 - 46*

Hlaváček Ivan, *Emler, Josef, [w:] Biografický slovník českých zemí 15, 2012.*

Hlaváček Ivan, *Friedrich, Gustav, [w:] Biografický slovník českých zemí 18, 2015.*

Hlaváček Ivan, *Přehledné dějiny pomocných věd historických v českých zemích ze zvláštním zřetelem ke stolici oboru na filozofické fakultě Univerzity Karlovy, [w:] 200 let pomocných věd historických na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1988, s. 13-104.*

Hoffmannová Jaroslava, *Institucionální základna společenskovoědních oborů v polovině 19. století, [w:] Práce z Archivu Akademie věd. Studie a články, A 7. Praha, Archiv AV ČR, 2002, s. 139-178.*

Kahuda Jan, *Historie katedry, [w:] webové stránky Katedry pomocných věd historických a archivního studia, <http://kpvhas.ff.cuni.cz/node/62> (ověřeno 11. 7. 2016).*

Kazbunda Karel, *Stolice dějin na pražské univerzitě. 1, Praha 1964.*

Lhotsky Alphons, *Geschichte des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 1854-1954 (= Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung; Ergänzungsband 17), Graz - Köln 1954.*

Neužilová Lucie, Vojtíšek Jan, *Vizitace konventu v Kirchbergu am Wechsel roku 1322 (1323). Kritická edice nejstarší listiny SOkA Jablonec nad Nisou, „Paginae historiae“ 22/1, 2014, s. 7-33.*

Pátková Hana, *„Von den historischen Hilfsmitteln“. K výuce pomocných věd historických v první polovině 19. století, [w:] Seminář a jeho hosté II. Sborník příspěvků k nedožitým 70. narozeninám Doc. PhDr. Rostislava Nového, „Documenta Pragensia“ 23, 2004, s. 253-260.*

Petráň Josef, *Nástin dějin filozofické fakulty Univerzity Karlovy (do roku 1948), Praha 1983.*

Ryantová Marie, *Výuka archivnictví v České republice, [w:] Výuka archivnictví. Vývoj, úkoly, a perspektivy. Mezinárodní konference 14.-16. 3. 2012 v Českých Budějovicích, „Archivní časopis“ 64, 2014, Supplementum, s. 49 - 58.*

Ryantová Marie, *Výuka archivnictví v České republice, „Archivní časopis“ 61, 2011, s. 159-172.*

Šimeček Zdeněk, *Dvě poznámky k životopisu Jana Diesbacha, „Časopis Společnosti přátel starožitností“ 65, 1957, s. 150-152.*

Sulitková Ludmila, *Archivnictví a spisová služba. Vzdělávání archivářů – internetová pomůcka pro výuku archivnictví*, <http://ff.ujep.cz/archivnictvi> (ověřeno 26. 6. 2016).

Zatschek Heinz, *Die Anfänge der Lehrkanzel für historische Hilfswissenschaften an der Prager Universität*, „Zeitschrift für die Geschichte der Sudetenländer“, 7, 1944, Neu hrsg. von R. Schreiber, Freilassing-Salzburg, 1953.

